

VESALIUS EN DE ZESTIENDE-EEUWSE TANDHEELKUNDE

V. *De inhoud van Vesalius' brief aan Rolandus*

C. GYSEL

„Vésale a compris Galien, comme Ramus a compris Aristote; ils ont fait revivre leur esprit en continuant leur oeuvre; ils n'ont combattu que les fantoches qu'en avait fait le Moyen Age.”

G. Leboucq (André Vésale, 1944, pag. 56)

en kan in Vesalius' brief aan Joachim Roelants verschillende delen onderscheiden. Het geheel is te vergelijken met een dramatisch toneelstuk. Het voorwendsel, de chynawortel, wordt behandeld in een voorspel (pp. 9-34) en in een naspel (pp. 192-194). Het eigenlijke thema, voor Vesalius een echt drama: de onenigheid met Sylvius, die hij nog steeds van zijn goed recht hoopt te overtuigen, wordt in een eerste bedrijf (pp. 34-41) uiteengezet en het vindt zijn ont-

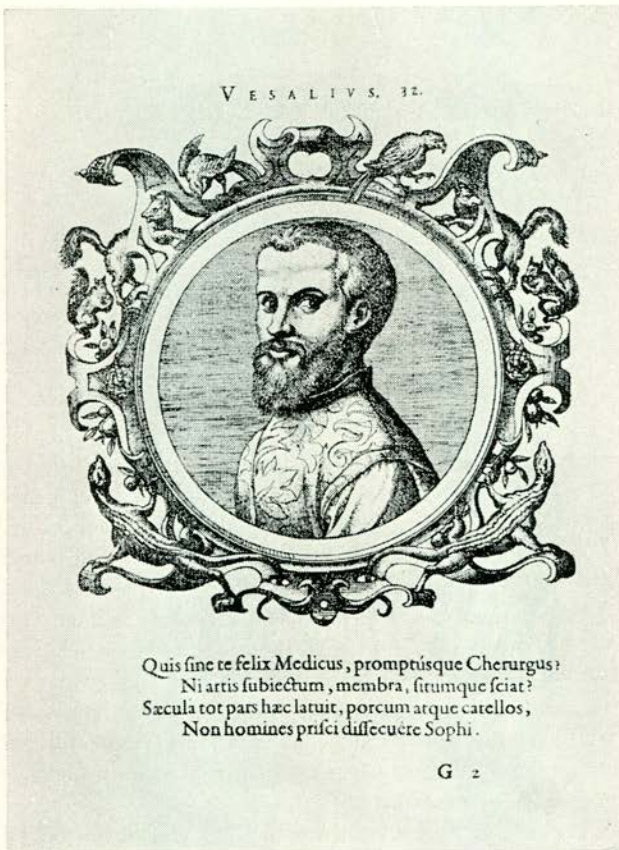
knoping in het zesde (pp. 184-191), na een meesterlijke kritiek op Galenos, waarin Vesalius achtereenvolgens bewijst dat:

1. de anatomie van Galenos er één is van dieren, niet van de mens (pp. 91-131);
2. zijn beschrijvingen soms verkeerd zijn (pp. 132-142);
3. Galenos aan de spieren niet de juiste functies toekent (pp. 143-174);
4. zijn argumentatie niet altijd feilloos is (pp. 174-184).

Vesalius en het afkooksel van de chynawortel

De *Smilax China* is een uit China afkomstige plant, waarvan de wortel omstreeks 1535 door een Portugees Oost-Indiëvaarder naar Lissabon werd overgebracht. Spoedig daarna bereikte het Antwerpen – tijdens het bewind van Karel V de grootste internationale markt van Europa – en vandaar werd het naar alle delen van Europa getransporteerd. In onze streken werd het vooral gebruikt tegen de alom verbreide *Morbus Gallicus* (lues), evenals het vroeger reeds bekende guajachout. In zijn brief zegt Vesalius:

„Van de kooplieden kreeg ik niets anders te horen dan dat de chyna aan de zee kust groeit en dat de inwoners haar bij schurft gebruiken, gelijk wij de zuring. Hoewel er ook lieden zijn die, om meer aftrek voor de chyna te vin-

Afb. 1. A. Vesalius. Naar een kopergravure uit Sambucus. *Icones veterum aliquot, ac recentium medicorum, philosophorumque elogiolis suis editæ*, Antwerpen 1574. Dit werk is beroemd, niet zozeer om zijn afbeeldingen, als wel om hun omlijstingen, getekend en gegraveerd door Peter van der Borcht. „Deze omlijstingen treffen door de onuitputtelijke rijkdom der verbeelding van de kunstenaar die ze schiep.” (M. Sabbe, in zijn inleiding tot de facsimile uitgave van Sambucus, Antwerpen, 1901.)

den, in ernst beweren dat de inboorlingen haar voor alle mogelijke ziekten bezigen.” (*Brief*, pag. 17.)

Toen hij in Italië was maakte hij er voor de eerste keer kennis mee:

„De eerste namelijk wie ik het decoct zag toedienen, was het middel uit Antwerpen toegezonden, tegelijk met een empiricus (kwakzalver) die beweerde het gebruik ervan goed te kennen.” (*Brief*, pag. 11.)

De zieke stierf echter, waarschijnlijk omdat zijn aandoening al te ver gevorderd was. Nog een paar andere keren kon Vesalius waarnemen hoe het middel zonder gevolg bleef:

„zodat, zolang hij in Italië was, het decoct van chyna geheel werd verworpen, en ook hij, zijn leermeesters getrouw, zag er niet veel in.” (*Brief*, pag. 11.)

Maar toen hij aan het hof van Karel V verbleef, werd het de keizer voor de bestrijding van een gewrichtsaandoening aanbevolen door hooggeplaatste Spanjaarden, die verzekerden dat het guajachout in Spanje geheel werd verworpen. Alhoewel nu de keizer

„de chyna slechts gedurende 15 dagen (de gewone kuur duurde 30 dagen – G.) zonder geregelde levenswijze en vaak met verandering van de voorschriften naar eigen inzicht.” (*Brief*, pag 12.)

heeft gebruikt, schijnt het middel hem toch goed te hebben gedaan, een resultaat dat de faam van de chyna natuurlijk niet weinig ten goede kwam. Overal wilde men nu de juiste gebruikswijze leren kennen, alhoewel het smaak- en reukloze middel

„heel wat minder dient te worden geprezen en hooggeschat dan het guajachout, en zelfs onze gewone binnenlandse geneesmiddelen kunnen wij met het beste gevolg tot die doeleinden aanwenden, waarvoor chyna als plechtanker wordt beschouwd.” (*Brief*, pag. 18.)

Vesalius kan maar niet begrijpen

„hoe men er toe komt de chyna de eigenschappen toe te schrijven, die velen haar al vroeger hebben toegekend, en waarvoor zij de laatste tijd met nieuwe geestdrift (daar de faam nu eenmaal groeit) wordt opgemeld.” (*Brief*, pag. 18.)

Deze eigenschappen zijn immers tegenstrijdig en ten einde ze te verklaren gaat het niet op onze toevlucht te nemen tot

„die schuilplaats waarheen wij maar al te vaak vluchten, nl. de verborgen en geheime kracht die wij specifiek en essentieel noemen. Deze schuilplaats is immers zó wijd geopend dat zij alles kan omvatten en wij niets onverklaarbaars ontmoeten dat wij niet daarheen verwijzen.” (*Brief*, pag. 20.)

En niet zonder humor merkt Vesalius op dat

„de zieken die het gebruiken er soms het gewenste gevolg van ondervinden, mits intussen het gelijktijdige en juiste gebruik van andere noodzakelijke geneesmiddelen en de gewenste leefregel niet zijn verwaarloosd.” (*Brief*, pag. 20.)

Hij is echter de mening toegedaan dat men de chyna bij voorkeur moet verstrekken

„aan hen die door trage koorts en scherpe vuchten zijn aangetast, alsook aan de lijders aan morbus gallicus met galachtige constitutie.” (*Brief*, pag. 20.)

Daarom wijdt hij veertien bladzijden aan de wijze van bereiding en toediening van het decoct. Tenslotte meldt hij aan Roelants dat er nog een ander gewas is

„dat tot in de hemel wordt verheven vooral door de kooplieden.” (*Brief*, pag. 30.)

het is de Radix Sarsaparillae

„dat tot groot nut der stervelingen uit Indië is aangevoerd en dat elke ziekte kan genezen.” (*Brief*, pag. 31.)

maar dat Vesalius „een Indisch bedrog” noemt.

Het conflict tussen Vesalius en Sylvius

Wanneer zij elkaar voor het eerst te Parijs ontmoeten is Vesalius 20 jaar oud en Sylvius 56. Twee verschillende generaties dus, die echter op geneeskundig terrein veel dicht bij elkaar staan. Sylvius immers is van huis uit een filoloog; jarenlang heeft hij les gegeven in Latijn en Grieks en heeft zich tenslotte uit bewondering voor Galenos tot de geneeskunde gewend. Pas op 51-jarige leeftijd behaalt hij het baccalaureaat. Als vrije leraar te Parijs heeft hij – mede dank zijn uitnemende didactische gaven – een opmerkelijk succes: 500 leerlingen! Vesalius acht hem zeer en ook Sylvius zal wel aandacht aan de vlijtige leerling hebben geschonken, want er wordt verteld dat hij hem de secties liet verrichten. Bij het verschijnen van de *Fabrica* kon niets Vesalius meer genoeg doen dan de goedkeuring van zijn vroegere leermeester. Maar Sylvius laat niets van zich horen. Daarom heeft Vesalius hem – zoals hij zelf bekent – in zijn aanbevelingsbrief voor Roelants' zoon uitdrukkelijk naar zijn oordeel gevraagd:

„Ik heb daar toen nog enige beschouwingen over onze gemeenschappelijke studiën aan toegevoegd en hem tevens verzocht, indien soms het een en ander in mijn anatomische werken zijn goedkeuring niet kon wegdragen, mij dat te berichten, omdat ik meende dat het ook hem, die zich in zijn omgeving een grote naam in de anatomie heeft verworven, aanging wanneer ik iets uitgaf, daar ik toch, onder zijn leiding studierend, de roep der geneeskunde heb bevorderd. Toen heeft Sylvius mij geantwoord op zijn gewone wijze, waarin hij als naar een voorgeschreven model verklaarde, dat hij zich niet genoeg kennis noch gezag toekende om in zulk een belangrijke zaak scheidsrechter te willen of te kunnen zijn; maar dat hij toch, omdat ik naar

Afb. 2. Sylvius (1478–1555), leermeester van Vesalius te Parijs, (naar Sambucus, op. cit.). Onder de naam Jacques Dubois werd hij geboren te Amiens uit een arme familie van 15 kinderen. Klassieke studiën bij zijn broeder in het Parijse Collège de Tournay. Op latere leeftijd studie in de geneeskunde te Montpellier. Vanaf 1535 geeft hij te Parijs lessen, vooral in de anatomie, in het Collège de Tréguier.

In 1547 (of 1550?) volgt hij Guido Giudi (Vidus Vidius) op als professor voor anatomie aan het Collège de France.

Fanatisch Galenist; acht anatomische afbeeldingen overbodig. Verdiensten op het gebied der nomenclatuur. De op zijn naam staande anatomische ontdekkingen worden echter betwist. Men heeft zijn gierigheid gehekeld:

„Ici gît Sylvius auquel onc en sa vie
De donner rien gratis ne prit aucune envie
Et orès qu'il est mort, et tout rongé de vers
Encore a dépit qu'on lit gratis ces vers.”

Schreef verscheidene boeken, waaronder: *Methodus medicamenta componendi ex simplicibus*, 1541; *Morborum internorum prope omnium curatio*, 1545; *Ordo et ordinis ratio in legendis Hippocratis et Galeni libris*, z.d.

zijn oordeel had gevraagd, zijn mening wilde geven. Dan laat hij – schrijvende dat ik Galenos op onwaardige wijze de les heb gelezen – volgen wat hem het meest heeft gehinderd: namelijk dat ik niet meer of minder heb beweerd dan dat Galenos geen menselijke lichamen heeft ontleed; dat hij alleen maar de aderen van de hand bij levende mensen heeft bekeken en dat de boeken *De partium usu* uit andere zijn overgeschreven.

Bovendien had hij nog wat uit mijn inleiding bijeengezocht, waarin ik kritiek oefen op Galenos, met het oog op de geneesheren die hem volgen en er evenzo over denken als Sylvius, wanneer hij schrijft dat hij nog altijd overtuigd is dat Galenos het menselijk lichaam verkeerd of minder juist beschrijft, soms iets vergeet, soms ook de functies der lichaamsdelen slecht uiteenzet of waardelooze argumenten tot steun van zijn dogma's aanvoert, deze volkomen vrij uit gaat." (*Brief*, pag. 37.)

Dit oordeel ontstemt Vesalius ten zeerste. En hij schrijft verder:

„Van ieder ander had ik eerder zulk een oordeel verwacht dan van hem, want hij – die de geneeskunde van het begin af doceert, waarbij dus aanstonds de anatomie moet worden behandeld – had, nu hij was gewaarschuwd, de waarheid genoeg moeten liefhebben om, al heeft hij, met alle eerbied, Galeno's werken meermalen doorgelezen, deze nu nog eens wat nauwkeuriger te bestuderen. En hij had, met terzijdestelling van alle voorkeur, zoals dat

Afb. 3. Titelpagina van Sylvius' schampschrift tegen Vesalius.

een waarheidlievend man past, mijn uiteenzettingen aan de praktijk moeten toetsen, of – wanneer het lezen hem alleen al wegens zijn hoge leeftijd te veel vermoeide – althans zijn leerlingen daartoe moeten aansporen. Ik kan immers niet goedkeuren wat hij schrijft, nl. dat hij bij het onderricht al zijn best doet er voor te waken, dat bij zijn hoorders ook niet het geringste vermoeden opkomt dat het werk van Vesalius door Sylvius wordt afgekeurd, omdat hij te veel van mij houdt en mij hoogacht en mij als vriend wenst te behouden, mits ik mijn valse beschuldigingen aan het adres van Galenos intrek en de schuld geef aan mijn jeugd of aan de invloed der Italianen, die Galenos slecht gezind zijn.

Want hij zou met mij geen goede vrienden kunnen blijven, wanneer wij het beiden niet met Galenos eens waren, en hij voegde, om mij nog meer schrik aan te jagen, daar nog aan toe dat, ook al bleef hij zwijgen, de muren zijn oordeel over mijn arbeid zouden verkondigen. Want enige van zijn leerlingen, in de anatomie zijns bedunkens zeer bedreven, scherpen – zo schrijft hij – de pen tegen mij, verontwaardigd dat men aanmerkingen maakt tegen de meester aller geneesheren. Weshalve hij mij verzocht hem mede te delen, wat ik wilde dat hij daarin voor mij zou doen. Natuurlijk bedoelde hij op welke wijze ik hoopte aan de scherpe pen zijner leerlingen te ontkomen nadat ik de aftocht had geblazen.” (*Brief*, pag. 38.)

Men kent het verloop van deze twist. De publikatie van de brief, waarin Vesalius zich verdedigt en Sylvius de les leest, heeft in het hart van de oude man woede en haat doen opvlammen. In zijn lessen zal hij Vesalius niet meer sparen. Voorts tracht hij 's keizers lijfarts, Van Baersdorp, voor zich te winnen en hem te bewegen zijn invloed aan te wenden om Vesalius het verblijf aan het hof onmogelijk te maken. Tenslotte valt hij Vesalius zeer onridderlijk aan in zijn schampschrift „*Vaesani cuius calumniarum depulsio*” van 1551. Vesalius heeft hierop nooit meer geantwoord, maar in de tweede uitgave van de *Fabrica* (1555) wordt de naam van Sylvius, met de daaraan verbonden lof, geschrapt.

(wordt vervolgd)